

Роксоляна (стисло)

Осип Назарук

I

I

Літо 1518 р.

Старий Дропан, львівський купець, їде до Рогатина одружувати сина Стефана. Нареченою хлопця є донька священика Луки Лісовського.

Стефан нетямиться із радощів. Він згадує, як вперше зустрів Настю на подвір'ї церкви св. Юра у Львові.

Старий не дуже радий одруженню сина, бо хотів мати за невістку дочку свого приятеля по торгівлі. Сім'я Настуні, яка належить до старого духовного роду, також не рада шлюбу з крамарем. Але всі погоджуються заради щастя закоханих.

II

Брат Луки Лісовського. Іоан довго опирається одруженню Настуні зі Стефаном. Причиною є конфлікт за ґрунт між церквою та сім'єю Дропанів.

Недалеко від монастиря сидять о. Лука, о. Іоан та ігумен Теодозій. Вони говорять, що "латинські ієрархи одоліли їхню церкву". Теодозій каже, що українці теж мають гріх: вони неосвічені, мало читають, тому й не можуть захищати свою віру.

Лука розповідає, що старости і ксьондзи, польські священики, забирають церковні землі. Татарські напади "не дають людям дихати". Селянство зубожіє, бо шляхта забирає торгівлю у свої руки.

III

Стефан знаходить свою наречену у саду разом з подругою Іриною. Дівчата розповідають, що таємно найняли ворожку, щоб та розповіла майбутнє Настуні. Вони просять хлопця нічого не казати батькові.

IV

Тітка Настуні каже, що перед самим весіллям не годиться ворожити, проте її ніхто не слухає.

Циганка розповідає Настуні, що вона буде у далекій дорозі, матиме два весілля і одного чоловіка, ходитиме в розкішному одязі, проте рук будуть у крові.

V

Хоч Настя має веселу вдачу, проте весілля викликає в дівчини дивний страх перед чимось невідомим.

Дівчина заспокоюється вже аж перед самим виходом до церкви.

Коли Настуня стає на першій дерев'яній східці церкви, люди чують крики. З'являються татари. Вони вбивають людей, спалюють хати. Настю, Стефана та інших молодих людей беруть у полон.

II

I

Настуня розуміє, що вона — невільниця у "напівдиких постатей з жовтаво-темними обличчями".

Настуня сидить з іншими молодими дівчатами. З іншого боку знаходяться чоловіки, пов'язані міцними мотузками. Серед них Настя впізнає і свого Стефана.

Татари батогами б'ють чоловіків та жінок. Дівчину заспокоює лише те, що вона не сама.

II

Коли Настя чує крики дівчат і жінок, вона згадує проклін: "А брала б ти шлюб на Дикім Полі ординським!".

Татарські ватажки вважають дівчину цінною здобиччю.

III

Татарський табір разом з полоном рушає у східному напрямі. Жінки йдуть під пильною охороною. Хворих жінок везуть, а хворих чоловіків убивають на місці.

Молитва надає дівчині сил. Її тільки засмучують сумні обличчя земляків та голод.

Серед усіх полонених Настуня найспокійніша. Це надає їй поваги навіть у викрадачів. Татари, дивлячись на дівчину, повторюють: "Хуррем!". Вона здогадується, що це означає "спокійна" або "весела".

IV

Татари змішують награбоване борошно з конячою кров'ю та кидають суміш у киплячу воду. Вони змушують дівчат готувати таку їжу. Полонених чоловіків не годують.

Настуні робиться недобре від думки, що з цими людьми їй доведеться жити невідомо скільки.

З бранок майже ніхто не їсть. Після відпочинку табір рушає у далеку дорогу.

V

Настуня так знесилює, що не бачить Чорний Шлях.

Чорний Шлях, або Незримий Шлях — дорога, "по якій ходить нещастя, убивство, грабіж і чорна смерть — чума". Цією дорогою монгольські орди ведуть невільників. Грунт там від природи чорний. Дорога йде по торговельному шляху до Одеси.

Татари мають три території, на яких вони "розливаються" по Україні. Одна обмежується волоським кордоном, друга — серединою Поділля, третя — Київщиною й Волиню. Наприкінці дикуни збираються у Львові — серці Східної Галичини.

VII

Настуня оглядає Дике Поле. Тільки тут дівчина помічає, що має один шлюбний черевичок, але і той порваний. На невзутій нозі видно кров.

Настя бачить у возі жіночі речі й різні тканини, очевидно, награбовані. Дівчина згадує слова циганки. Вони здійснюється, але по-інакшому, бо кров не на руках, а на ногах.

На шиї в неї срібний хрестик, як пам'ятка від матері та країни, яку покидає можливо назавжди. Оглядаючи весь татарський обоз, невільниця не знаходить свого Стефана.

У Рогатині, матері Насті сниться сон, що її донька у шлюбній сукні йде Чорним Шляхом. Жінка зі сльозами біжить до церкви і віддає "Божій Матері в опіку свою доню".

Настя серцем відчуває материнську журбу.

VIII

Дівчина помічає неспокій серед татарської охорони. Їм загрожує якась небезпека. У Настуня з'являється надія на порятунок.

Уночі її будять страшні крики. Деякі намети татарського табору горять, козацькі ватаги вдираються у табір. Частина полонених чоловіків приєднується до козаків.

Татари завзято б'ються. Особливо вони захищають жінок. Раптом козаки з частиною полонених покидають табір.

Дикуни добивають поранених козаків, знущаючись над ними у страшний спосіб.

IX

Татари годують жінок, як свою власність, яка вимагає більшої ціни за гарний вигляд.

Настуня розуміє, що вже не вирветься з полону. Дикуни намагаються зламати у жінок будь-які прояви волі. Вони прив'язують їм на шию мотузки і наказують йти біля воза. Здоровіших женуть разом з кінями.

Настя згадує, як, хворіючи, дала клятву служити Богові. Проте коли хвороба минула, дівчина забула свою обіцянку. Свої муки вона вважає відплатою за недотримання обіцянки.

Полон доходить до Криму.

Стефану з козаками вдається дібратись Кам'янця. Там Дропан має зв'язки з монастирем Тринітаріїв, який займається викупом невільників. Один монах пропонує хлопцеві прийняти польську віру, тоді він одержить більшу допомогу.

Стефан не пристає на цю пропозицію. Коли монах дізнається, що старий Дропан — батько хлопця, то просто називає потрібну суму грошей.

Стефан засмучений, що його церква не має таких можливостей, як тринітарії.

На церковнім подвір'ї він зустрічає Ірину — подругу Настуні, котрій теж удалося втекти. Разом вони їдуть додому.

III

I

Полонених переправляють через Дніпро. Там починаються аули — татарські поселення.

Татарська влада керує Кримом. Її час від часу підривають внутрішні міжусобиці та козаки.

Перекоп має дві лінії здобичі: "одна з Криму в значній силі на Україну, друга з України, малими, але відважними ватагами — у Крим".

II

Настуня вперше бачить море і згадує розповіді бабусі про чудових риб, від яких люди перейняли пісні.

Море справляє на кожного глибоке враження. Всі наче оживають.

III

Табір переходить через місто Ор.

Уже на другий день купці приходять оглянути "живий товар".

IV, У Криму

I

Старий турок, купець Ібрагім показує своєму вірменському другу свою покупку — Настуню. За неї він віддає багато грошей. Турок пропонує перевезти дівчину з Бахчисараю до Кафи. Він хоче влаштувати її хоча б, як служницю в гаремі.

Настуня вважає, що потрапила "не в найгірші руки торговців живим товаром".

Вранці її везуть до Кафи. Дівчина розуміє, що якби люди не отруїли молодого князя Юрія — останнього нащадка Данила, то не було б на українській землі татарської навали.

Краса кримської природи так вражає її, що вона зі спокоєм у душі дістається Кафи — великої торговиці людей.

II

У Кафі щодня продають по 30 000 невольників. Там навіть розташована християнська церква тринітаріїв, яка займається викупом невольників. Дівчина впізнає її за розірваним ланцюгом, що прикріплений над входом.

Вірменин заводить Настуню у кімнату, де сидить якийсь старий чоловік. Він запитує бранку про майно сім'ї. Всю інформацію чоловік записує у велику книгу.

Настуня приймає ванну та одягає дорогий одяг. Господар кімнати оглядає дівчину і дає їй червону хустину.

Ібрагім з вірменином віддають Настуню новій керівниці.

III

Настуня опиняється у кімнаті, повній молодих невольниць. Дівчина сідає до українських бранок. Від них вона дізнається, що піде до школи, і пізніше, можливо, родичі довідаються про неї і викуплять.

Червона тканина означає, що зараз її не продадуть.

Дівчата радять Настуні добре вчитись, бо інакше її поб'ють, як ляшку зі Львова. Настуня розмовляє з тією дівчиною. Ляшка Ванда розповідає, що її батько Вележинський має село і в змозі викупити дочку, але не знає, де вона. Генуенці ховають кращих бранок, щоб у майбутньому отримати більше грошей від родичів. Також дівчина каже, що Настуню призначили до школи отримувати освіту, щоб потім продати якомусь впливовому паші. Ось так вони мають зв'язки і допомогу в різних справах.

Ванда розповідає, що одного разу приїхав якийсь старий паша вибрати собі гарну дівчину до гарему. Дівчатам сказали, що коли приїжджає молодий, потрібно поводитись несміло та опускати очі вниз, а коли старий, то "робити вогнисте око й немов прирікати аби купив". Між дівчат паша обрав Ванду. Коли старий підійшов до неї, вона навіть не подивилась. Паша сказав, що дівчина гарна, але "без життя", тому й

не купив. Після того дівчину побили.

Настуня вважає, що її батько був неправий, коли говорив, що здоров'я — найбільша цінність. Найдорожчим дівчина вважає свободу.

Єврейка з Київщини розповідає про двох учителів.

V, В школі невольниць в страшнім городі Кафі

I

Настуня розуміє, що ця школа — фундамент її подальшої долі, тому потрібно добре вчитись.

Коли вперше переходить до сусіднього будинку, бачить невольника з тавром на обличчі. На чоловіка спускають великих, навмисно голодних собак. Біля нього стоїть охорона, щоб з милосердя його хтось не зарізав. Це звичайні дії проти невольників, які вперто тікають.

Настя приходить до свого класу. Її учитель "ні молодий, ні старий" турок. Абдуллаг одразу помічає нову ученицю. Він часто повторює для неї невідомі слова.

Дівчина твердо вирішує зрівнятися з іншими й навіть випередити їх.

Настуня відчуває, що Абдуллаг буде її приятелем, бо він дивиться на неї так, як "жінки вдивляються в гарну тканину, але не можуть її купити через високу ціну".

Учитель Річчі — "худий чоловік з якимсь дивним огнем в очах. Має аристократичні манери".

Річчі докладно випитує дівчину про її батьківщину, сім'ю. Особливо виразно чоловік посміхається, коли Настуня говорить про релігію.

Італієць розповідає ученицям про життя у королівських палацах.

Дівчина помічає різницю між своїми вчителями. Турок вважає, що все повинно бути, як призначив Аллах. Річчі в усьому підкреслює силу людської думки і праці.

Настя підтримує думку Річчі. Вона не перестає мріяти про втечу.

Дівчина уважно слухає його оповідання про Європу та епоху Відродження. Її дуже вражає, що на Заході жінки займаються торгівлею, наукою, освітою. Вона вперше замислюється над тим, чому жінка не може займатися державними справами.

Ніхто не знає, що Річчі — розвідник Венеції. Він спостерігає за відносинами на Сході та виховує невольниць для подальшої співпраці. Коли дівчата потраплять до будинків багатих вельмож, вони передаватимуть усю необхідну інформацію.

II

Річчі запитує Настуню, чи втече вона з ним. Дівчина, щоб не розізлити чоловіка, відповідає, що подумає.

Керівники Насті тішаються, що мають талановиту ученицю.

Стефан Дропан з посольством Польщі їде до Царгорода. По дорозі вони зупиняються у Кафі. Хлопець молиться у церкві о. Тринітаріїв і навіть не здогадується, що Настуня живе через вулицю.

VI, В невідому будучність

I

Султан Селім помирає. Молодого Сулеймана оголошують престолонаслідником.

Абдуллаг розповідає пророцтва Корану. Він каже, що султан матиме жінку-іноземку. Вона зробить багато добра і багато лиха на усіх землях.

II

Навчання у школі невольниць призупиняється, бо щодня до дівчат приходять багаті купці.

Настуню ледве не купляє якийсь анатольський паша. Продаж не відбувається тільки через високу ціну.

Поведінка з невольницями стає надзвичайно сувора.

III

Дівчат на галері везуть у Царгород. Ібрагім із вірменином особисто їх супроводжують. Невільниці плачуть, адже не знають, що чекає на них.

Хоч дівчата і втомлені, проте ніхто не спить. Їм розповідають про напади страшного Хайреддіна, який нападає навіть на галери високопосадовців, про козацькі чайки, які знищують турецькі кораблі.

Невольниці помічають судно Хайреддіна, "постраха п'яти морів, скрізь страшного і скрізь присутнього". Зазвичай на його суднах висить червоне полотно з написом "Піддайтеся!". Але цього разу там написано, що він не полюватиме десять днів, через вступ на престол десятого падишаха.

Всі заспокоюються, піратські судна Хайреддіна тихо плывуть повз них.

VII, В царгороді на Авретбазарі

I

По місту дівчата йдуть з кайданами на руках. Для Насті не залишилось легких, призначених для жінок ланцюгів, тому їй одягли важкі кайдани.

З чоловіками-невольниками поводяться жорстоко, б'ють аж до крові.

Настуня з цікавістю оглядає будівлі чудової столиці Османів.

II

За день до початку священного місяця Рамазану, мусульмани навантажують дарами караван і відправляють його до гробу Пророка.

Настуня чомусь згадує, як в Україні на Святий Вечір заносять у будинок Дідуха.

Святий караван на чолі з султаном та його сином Мустафою прямує до пристані.

III

Вірменин і генуєнець шукають нічліг для дівчат. Кляра з Настунею обіцяють один одному допомагати, якщо хтось з них потрапить у кращий дім.

Настуні сниться, що вона приходить до якогось похмурного міста. При вході до нього стоїть чоловік з жінкою. Вони запрошують утомлених подорожніх до будинку, але спочатку питають: "Чи маєш батьківщину?" Хто має, той відпочиває в кімнаті, а хто ні — лежить надворі, на вогкому камінні. Настуня не хоче спати на твердому камінні, тому розбиває двері будинку. Дівчина ранить собі руки, із серця та очей тече кров. Якийсь чоловік збирає цю кров і хитається, мов п'яний.

Прокинувшись, дівчина відчуває, що в її житті будуть великі зміни.

Гарно одягнених невольниць знову виводять на торговицю. Першою продають

єврейку Кляру. Настуню хочуть купити аж двоє купців, але почувши високу ціну, відходять. Власники Насті не поспішають продавати дівчину, очевидно, на когось чекають.

Торговицею йде група євнухів. З ними йде якийсь чоловік, дві невольниці та стара жінка. Настуню купляє цей поважний чоловік.

Дівчину ведуть до палат Сулеймана.

VIII, Служниця в султанській палаті

I

Куплених невольниць оглядають і розбирають між собою султанські жінки й одаліски. Настуню вибирає одна туркеня.

Дівчину вражає краса венеційських вікон, дорогих килимів, розмальованих стін гарему.

Настуня постійно чує розмови султанських жінок і служниць про молодого султана.

Дівчина зве до своєї роботи: миття палацу та служіння своїй пані.

Начальник слуг повідомляє одалісці, якій служить Хуррем, що до неї прийде падишах. Усі робітники знають, що не можна дивитися на володаря.

Настя все-таки наважується непомітно глянути. "Він прекрасно одягнений, стрункий і високий. Має матово-бліде обличчя лагідного виразу, тонкий, орлиний ніс, вузькі уста. Спокій і розум блистять з його карих очей". Своім виразом обличчя Настя показує султану двері своєї одаліски, немов просячи скоріше йти туди. Але султан починає розмовляти з дівчиною і просить йти за ним.

Настя відчуває на собі погляди зависних товаришок.

II

Настуня цитує Коран. Вона каже, що свята книга забороняє тримати невольниць проти їхньої волі і вважає богоугодним ділом звільняти полонених. Сулейман не сподівався знайти дівчину, яка так влучно говоритиме про Коран і не захоче кинутися йому до ніг.

Дівчина розповідає, що її звать Роксоляна, Хуррем, за вірою християнка "з Червоної Русі", вивезена татарами у день свого вінчання. Падишах запитує Хуррем, чи залишилась би вона тут на правах султани. Дівчина каже, що їй потрібно обов'язково любити чоловіка, щоб бути разом з ним. Чоловік здивований, адже знає, що у цілій державі немає дівчини, яка б йому відмовила, а тут невольниця таке говорить. Він зацікавлений дівчиною, що так відрізняється від усіх його попередніх жінок. Також він запитує її, чи можна багато разів у житті любити. У відповідь дівчина співає:

Любов перша — чаша з пахучих квітів,

Любов друга — чаша з червоним вином.

Любов третя — чаша чорної отрути...

Сулейман каже, що першу чашу він вже випив, а тепер переходить до другої. Султан цілує дівчину. Настуня борониться, бо на їхньому шляху стоїть віра. Бачачи хрестик у дівчини, чоловік усупереч мусульманським звичаям знімає султанський сигнет.

IX, I зачалася боротьба невольниць! З паном трьох частей світу

I

Настя помічає, що їй кланяються слуги.

Кізляр-ага називає Настуню хатун і просить її йти до особистої кімнати. Дівчина ніяковіє, бо ще день тому була простою невольницею.

Вона просить слуг вийти, сама перевдягається, молиться і лягає спати.

Кімнатами гарему поширюється звістка, що незабаром здійсниться старий переказ і при десятому падишаху керуватиме могутня султанка Місафір.

II

Настуні приносять найкращий одяг, парфуми. Дівчина постійно думає про султана.

III

Уранці Сулейман прокидається з думкою про гарну невольницю. Вона нагадує йому свою матір. Султан розуміє, що закохується. Він припускає, що дівчина зможе відмовити йому, тому питає поради у мудрого Мугієддіна.

У палаці вже всі знають про "християнську собаку", бліду чужинку Хуррем.

IV

Султан розповідає Мугієддіну, що гарна невольниця закохала його в себе. Сулейман просить переконати її прийняти іслам, бо вона не житиме разом з ним через віросповідання. Старий мудрець, який любить Сулеймана, як рідного сина, каже, що не втручатиметься в особисте життя володаря. Він пропонує поговорити з християнським патріархом, який повинен переконати дівчину.

Ввечері Мугієддін-Мудерріс повідомляє, що патріарх відмовився.

Старий каже, що жінку не можливо перемогти насильством, тому знаходить монаха-відступника з батьківщини Роксоляни, який спробує виконати прохання володаря.

V

До кімнат молодії Хуррем приходить монах — "людина старшого віку з хитрим обличчям, яке мають всі відступники". Він розуміє своє важке завдання: зламати в душі людини її віру. Гріх відступництва постійно мучить чоловіка.

Він розповідає дівчині про Матір Божу Воротарницю, яка сходить на святу Афон і прощає всіх грішників, яких зустрічає на шляху. Вона не прощає тільки одне: коли жінка йде проти чоловіка. Настя розуміє, що так він хоче прив'язати її до Сулеймана.

Роксоляна каже, що церква не прощає зраду вірі. Також вона розповідає, що татари вбивають невинних людей. Монах блідне, бо дівчина відчула його слабе місце.

Хуррем хоче поїхати на Афон та помолитися Іверській іконі. Всі знають, що це неможливо, адже туди не пускають жінок.

X, В парку Ільдіз — Кіоску

I

Мугієддін Сірек каже, що Настуня — дивна дівчина. Він впевнений, що Сулейман повинен відмовити дівчині у забаганці.

Краса дівчини, її постава та спокійні очі вражають молодого володаря. Він хоче,

щоб Хуррем була його жінкою. Настя пропонує прогулятись у парку. Коли вони йдуть коридорами, падишах помічає, що всі слуги нижче кланяються дівчини, ніж йому, володарю трьох частин світу. Він не ображається, бо це через любов до неї.

II

Дівчина розуміє, що зараз вирішується її доля: залишитись невольницею чи стати наймогутнішою царицею світу.

Сулейман запитує Настуню, щоб вона побудувала, якби їй належала його держава. Дівчина каже, що обов'язково відкрила б їдальні для бідних, лікарні, купелі, школи, бібліотеки, але найбільше витратила б грошей на допомогу душевнохворим. Він вражений її доброю душею.

Сулейман дозволяє їй їхати, куди вона захоче, аби тільки повернулася. Дівчина хоче їхати на Афон у чоловічому одязі. Падишах сміється і каже, що це приховане порушення звичаїв.

III

Коли Сулейман з Настунею повертаються до палати, він запитує, що вона хоче отримати. Дівчина відповідає, що квітку, а потім додає, що хоче побачити свого вчителя Абдуллага.

Колишні власники намагаються зустрітись з дівчиною. Ібрагім розповідає султану про місцезнаходження вчителя.

XI, Перша подорож на прощу Роксоляни

I

Султанські галери дістаються Святої Гори.

Недалеко від узбережжя розташований старий монастир цілителя Пантелеймона. Востаннє будівля була відновлена галицьким князем Ярославом Осмомислом. Тут проживають відлюдники з усієї України.

Настуня, щоб не привертати увагу, одягнена, як євнух.

II

Настя зустрічає знайомого їй відступника з якимось старим монахом.

Дівчина здогадується, що ніхто не знає про його гріх. Вона не збирається виказувати чоловіка.

У трьох вони моляться в церкві.

III

Старий монах розповідає, що Божа Матір плила до Кіпру, але подув вітер і вона дісталась святої Гори. Там Богоматір зробила багато чудес і з того часу Афон відвідують тисячі паломників.

Настя запитує старця, чому українці не мають влади на землях. Монах відповідає, що вони не мають вірності своїм князям. "Не було ні пошани, ні оборони владі. Тому вона й упала".

IV

Настя відчуває, що закохується в Сулеймана. Вона розуміє, що її кохання грішне, проте бажання забезпечити себе і наслідників переважає у її свідомості.

Дівчина знає, що якщо не прийме іслам, то втратить можливість допомогти тисячам людей.

Султан припускає, що Настя відмовиться від своєї віри. Він зізнається дівчині у коханні.

Кохання і віра борються в її душі. Хуррем не хоче відмовлятися ні від християнства, ні від кохання до молодого падишаха.

V

Коли Сулейман з Хуррем повертаються з монастиря, з'являється вихор. Йти далі дуже небезпечно, тому вони ховаються між скелями.

Двоє слуг падишаха гинуть: один падає у прірву, другого вбиває блискавка.

XII, "І два весілля, а одного мужа..."

I

Усі візири, аги, служителі бачать, що у гарем прийдуть великі зміни, бо Настуня, усупереч звичаям, повертається у палац з незакритим обличчям.

II

Всі жінки і одаліски ненавидять Хуррем. Вони підкидають їй чорного собаку з дерев'яним хрестиком і дощечкою, прив'язаними до спини. На дощечці написано: "Калим знайди з Керван-Йолі".

Дівчина розуміє наслідок, бо не має поряд рідних, які б прийняли від султана калім.

Настю повідомляють, що за ту витівку побили її двох євнухів, а одаліску збираються втопити у Босфорі.

Настуня йде до кімнати прийому султана, де ніколи не ступала нога жінки, щоб просити для слуг помилування. Султан виконує, як просить кохана.

IV

Він каже Хуррем, що жінка, котрій вона врятувала життя, навіть не має бажання подякувати їй. Настуня розповідає, що її віра вчить любити своїх ворогів.

З кожним днем падишах ще більше закохується у Хуррем. Навіть вночі володар Османів не може спати, бо думає про неї.

Молода Ель Хуррем отримує від султана дві діадеми, одну з яких носила сама матір падишаха.

Начальника охорони яничарів, який одного разу не впустив дівчину до кімнат султана, Сулейман відправляє у Трапезунд.

V

За наказом володаря Мугієддін Мудерріс і муфті Пашасаде йдуть до кімнат Настуні. Вони розповідають, що Сулейман дарує їй свободу і запитує, чи хоче вона залишити його державу. Настуня тільки повторює, що визнає пророка Магомета.

Дівчина усвідомлює, що продає свою віру за любов і владу.

Учені розповідають султану, що Хуррем дуже розумна і мудра.

Муфті Пашасаде каже, що ця жінка принесе султану "велике щастя, або велике горе, або велике щастя і велике горе".

Мудреці не розповідають султану, що Хуррем постійно повторює рядки Корану, у

яких йдеться, що чоловік повинен мати єдину жінку.

Вони припускають, що вона може знищити гарем, тому повідомляють про це Велику Раду, яка мовчки спостерігає, щоб не накликати гнів султана.

Всі люди знають, що керівник Османської держави готується до розкішного весілля з колишньою невольницею. Вороги нареченої мають надію, що матір султана все-таки перешкодить одруженню.

Ніхто не знає, що каже матір Сулеймана молодому подружжю.

Настуня згадує Стефана. Вона боїться, щоб весілля не закінчилось, як попереднє. Дівчині сниться, що Матір Божа Воротарниця просить її бути доброю до усіх людей.

Пишнота весілля вражає кожного.

Людям організовують видовища і змагання. Настуня вперше бачить сестер свого чоловіка. Всі вони з презирством оглядають дівчину і намагаються нав'язати їй думку про самотність.

Сулейман приносить калим: золоті корони, прикрашені діамантами, прекрасні діадеми з дорогоцінним камінням. Але це не ще весь калим, приготований султаном. Їдучи на молитву до Царгорода, дівчина бачить величезну кількість дівчат і жінок одягнених по-українському. Вони співають для неї пісні. Хуррем плаче.

VII

Абдуллаг говорить Кізляр-азі, що Хуррем – найрозумніша султана. Серця улемів, хатібів та дервішів починають прихилитись до чужинки.

XIII, Уродини первородного сина Роксоляни

I

Ель Хуррем має скриньку, у якій зберігає свій хрестик, невольницький одяг, шлюбний черевичок і маленький камінець зі святого Афону.

До Сулеймана приходить один магометанський монах і каже, що якщо жінка падишаха народить сина у річницю підкорення Стамбула, то дитина матиме більше значення, ніж усі діти султана.

Роксоляна народжує сина у важливий для усіх османів день.

Коли нікого немає поряд, вона проводить таємне таїнство хрещення. Настуня називає свого сина Стефан.

II

Сулейман запрошує на святкування венеційського дожі Андрія Грітті. Він висилає почесне посольство на чолі зі своїм старшим сином.

Всі дипломати, урядовці вітають Сулеймана.

Посольство Венеції просить слухання і у матері принца. Ель Хуррем дуже здивована, побачивши серед вельмож свого колишнього учителя із Кафи.

Церемонія привітання триває недовго. Грітті дарує султані невеличку шкатулку. У ній лежить перстень і ланцюжок з діамантів, але на дні шкатулки султана знаходить мініатюрну книжечку Святого Письма.

Хлопчик одержує ім'я свого діда Селіма.

Сулейман запитує свого друга Ібрагіма-пашу чиє свято було розкішнішим: принца

Селіма чи Ібрагіма. Паша відповідає, що його весілля було кращим, бо на ньому був присутній сам падишах Мекки і Медини. Султан сміється і розповідає про це Хуррем. Султана каже, що Ібрагім дуже розумний, усміхаючись так, наче знає про нього щось особливе.

XIV, "...А червона кровця на рученьках твоїх..."

I

Старі жителі сараю говорять, що Ель Хуррем – особлива жінка. Падишах ні в чому не відмовляє дружині. Він не звертає уваги навіть на нові звичаї, які вона заводить у гаремі.

Хуррем запрошує до палацу художників, учених, поетів. Перекладач "Шах-наме" Джелілі читає султані вірші Омара Хайямі. Хуррем бажає особисто познайомитись з філософом.

У палатах султани завжди людно, а у гаремі, де проживають інші жінки володаря, пусто і тихо.

II

Найчастіше люди приходять до хассекі Хуррем з проханням допомогти.

Старий дервіш Ггазали розповідає про посла індійського князя Бегадіра-Шаха, який благає втрутитись у боротьбу з невірними. За це князь готовий заплатити триста скринь золота і срібла.

Дервіш каже, що до султани обов'язково прийдуть багаті жмикрути, які всіляко добиватимуться цих скарбів.

III

Припущення Ггазали справджується.

Першим до султани приходить великий візир Агмед-паша. Він просить триста тисяч золотих дукатів. Султана каже, що це велика сума для держави, проте паша відповідає, що майбутнє принца Селіма дорожче за гроші. Він зізнається, що євнух Гассан розповів йому про хрещення дитини.

Жінка знає, що він до кінця життя шантажуватиме її цим, тому просить часу подумати.

IV

Султана разом із Селімом йде до Великої Ради Дивану. Вона з плачем заходить у кімнату і просить рятувати сина від кривд Агмеда-паші та євнуха Гассана. Ель Хуррем розповідає, що візир вимагає від неї гроші за мовчанку про хрещення Селіма. Султана звинувачує двох чоловіків у наклепі.

Хуррем дуже занепокоюється можливою смертю людей, проте впевнено захищається далі.

У Стамбулі ходять чутки, що Агмед-паша намагався викрасти Селіма. Він підкупив євнуха Гассана, щоб той дав сонний напій султанці. Але султана несподівано зіскочила з ліжка і забрала свою дитину.

Люди знають, що візир Агмед крав гроші, і тепер відповідатиме за це перед Богом.

XV, Султанка Місафір

I

З часом влада починає переходити до рук жінки.

Сулейману самому цікаво, що далі робитиме його любя Ель Хуррем, котрій він не може ні в чому відмовити.

II

Роксоляна не вважає себе винною, адже захищає життя сина.

Гріхом вважає не те, що убила людину, а те, що сказала неправду своєму чоловікові.

Султана зізнається падишаху, що це вона наказала німим охоронцям вбити візира. Сулейман розуміє, що вона не боїться його. Тим вона стає рівною султану.

Хуррем просить у Сулеймана грошей на будівництво мошеї – будинку молитви, як подяку Аллаху за відвернення першої небезпеки від їхнього сина.

III

Роксоляна розповідає султану, що в її рідному краї чоловік має лише одну дружину. "Любов не терпить товаришок!". Сулейман вирішує позбутися свого гарему. Такого ще ніколи не було.

Сулейман жартує, що вона здобула його гарем, і скоро візьметься за державні справи і таємниці. Жінка міркує, що таємниці держави вона дізнається лише на війні, тому ставить мету побачити її.

Жінці соромно, що вона майже не згадує про сім'ю. Вона вдруге посилає розвідників у Польщу, щоб дізнатися щось про своїх батьків. Але все безрезультатно.

IV

Євнуха Гассана зашивають в мішок і топлять у Босфорі.

V

Ель Хуррем готує на султанській кухні. Всі говорять, що працювати для жінки падишаха низько. Кемаль Пашасаде і Пашкепрізаде розповідають, що султанова прапрабаба теж сама доглядала за дітьми, куховарила і прибирала. У цьому жінці володаря немає ніякого приниження.

Султан знає, про важку боротьбу з прикметами та звичаями людей.

Ель Хуррем уявляє, що Селім посяде престол після свого батька. Проте Сулейман ще має Мустафу — дитину від першого шлюбу.

VI

Кемаль Пашасаде зізнається Мугієддіну Сіреку, що набрехав султану про його прабабу. Так він хоче вберегти людей султана від смерті.

Військо яничарів отримує звістку, що натовп розлючених людей йде до палацу Агмеда-паші. Воїни не можуть зупинити знищення тих палат. Повстанці хочуть зруйнувати "гніздо і рід того, котрий хотів украсти сина падишаха". Султана немає в цей час у Царгороді. Повернувшись, він викликає до себе Кассіма, коменданта Стамбула. Той припускає, що натовп підбурив хтось із сараю, але чоловік не має на це доказів. Тому вважає, що цей випадок стався через стару ненависть народу до Агмеда-паші.

Щоб залагодити справу, сім'я візира покидає Царгород.

VII

Матір Мустафи просить у Сулеймана дозвіл на виїзд разом з сином. Жінка відчуває, що з Мустафою станеться щось погане. Сулейман каже, що його наслідник повинен жити у палаці. Жінка звинувачує султана, що він у всьому радиться з Хуррем, тому назад забирає своє прохання.

XVI, Бог Всемогучий

I

Кожної п'ятниці молода султанка їде на молитву. Щоразу на дорозі біднота просить милостиню. Одного разу серед бідних Настуня зустрічає свою матір. Султана приводить її до палацу.

Уся столиця дізнається, що Сулейман має убогу тещу.

Настуня показує матері Селіма. Бабуся бавиться з дитиною і розпитує дочку про її стосунки з свекрухою. Хуррем відповідає, що чоловікова матір дуже добра жінка.

II

Мама Настуні розповідає, що батько помер, Стефан одружився з Іриною. Хлопець ще довго шукав Настуню, але марно. Люди сміялися із старої, яка живе бідно, хоч має турецького султана за зятя. Одного разу до неї прийшли євреї. Вони пропонували їй поїхати і подивитись на Хуррем, що дуже нагадує Анастасію Лісовську. Матір погодилась. Вони дали розписку, що не вимагатимуть грошей від старої.

III

Матір розповідає Насті, що українці дуже ворогують між собою. Вони мають страшну ненависть один до одного. Навіть монастирі мають якісь конфлікти.

Жінка просить Настуню щиро вірити у Бога. Дівчина вирішує не робити зла Мустафі.

IV

Настуня розповідає матері про свого доброго чоловіка.

Сулейман просить Хуррем показати, як в Україні зять вітається з тещею. Настуня шепоче йому декілька слів. Після цього проводить чоловіка до кімнати, де вперше великий султан бачить матір своєї дружини.

V

Настуня щедро нагороджує євреїв, які привезли матір. Вони розповідають, як декілька років тому їхніх товаришів пограбували, тому просять відшкодування від своїх кривдників. Хуррем пише листа польському королю: "Іменем мужа, султана Сулеймана, прошу полагодити ту справу і в дарі залучаю кілька сорочок і спідньої білизни".

VI

Султана народжує сина Баязида. Вона просить чоловіка, щоб гроші, призначені на святкування, пішли на допомогу бідним. Також благає звільнити триста невольників і триста невольниць з її рідного краю.

Хуррем знову думає про Мустафу. Жінка зла, бо чує насмішки над Селімом, що він

- син невольниці і внук жебрачки. Султані сниться сон, що на стінах палацу вона спостерігає події дванадцяти століть, таємні справи очільників держав. Жінка бачить княгиню Ольгу, яка таємно прийняла християнство, і всіх султанів, враховуючи сина Селіма.

XVII, Джігад

I

1526 рік. Султан рушає на підкорення землі "джаврів". Починається Джігад — святий похід султана Сулеймана.

Падишах призначає Хуррем комендантом Стамбула і радить знайти довірених людей.

II

29 серпня 1526 р. Сулейман біля Могача зустрічає угорського короля Людвика. Султан за дві години перемагає військо короля, займає столицю Угорщини і вивозить усі скарби.

У столиці Хуррем вирішує багато державних справ.

Жінка думає над тим, що було б, коли султан не застав свого сина. Несподівано з походу повертається володар.

III

Кассім розповідає султані, що коли на престол вступив Сулейман, то військо повстало проти нього. Яничари зажадали від молодого султана величезні виплати золотом. Сулейман вбив трьох підбурювачів війська, і тоді воїни впали на коліна, благаючи прощення.

Військовий суд присудив усім повстанцям смерть.

Раніше Хуррем розраховувала на допомогу Кассіма, щоб посадити на престол Селіма. Але тепер знає, що він не допоможе.

IV

Під Віднем йдуть бої. Воєнна рада вирішує зробити великий наступ через холод і нестачу харчів.

Селім також бере участь у поході.

Ель Хуррем просить падишаха не продовжувати воювати, бо їхні діти ще не в змозі самостійно сісти на престол і зупинити бунт яничарів.

Сулейман оголошує відступ.

V

Військо повертається додому. Ель Хуррем помічає табір циганів. Вона кидає їм золоті монети. Одна циганка починає ворожити султані, але, побачивши її обличчя, тікає. Всі цигани кидають монети. Вони пояснюють, що жінка зустрічає султану вдруге, і перша її ворожба здійснилася. Від такої людини вони не можуть приймати ніякого дару, окрім корму для тварин. Циганам дають сіно й овес для коней.

Султан з дружиною приїжджає до замку угорських королів.

Хуррем каже, що якщо вони матимуть доньку, то назвуть її Мірмаг. Це ім'я означає Місячне Світло.

XVIII, Гаддж Роксоляни

I

Хуррем із Селімом і Мірмаг плывуть до Єгипту, щоб взяти участь у Гадджі — святій подорожі на прощу до Мекки й гробу Пророка. Вона навмисно вибирає цей шлях, щоб не зупинятись у Єрусалимі.

Сулейман не їде, бо має важливі державні справи. Султанка Місафір вже має план убивства Мустафи. Для відвернення будь-якої підозри наважується на цю важку й небезпечну подорож.

Шлях на прощу дуже складний. По дорозі каравана султани відвідує Гору Купелів Фараонських, копальні Маггара, святу гору Мойсея, Синайський монастир християн.

II

Відважна Місафір несподівано наказує повертатись до Каїру, щоб почекаати Сулеймана. Посол приносить сумну звістку — померла мати султана.

Вдруге Хуррем рушає на Схід. Діставшись Медини, вона наказує покласти дорогі килими у Домі молитви, призначені колись на домовини її чоловіка й дітей.

Хуррем хоче допомогти місту, тому побудує у пустелі водопроводи.

III

Роксоляна відвідує святого дервіша. Чоловік розповідає, що вона уб'є Мустафу, підкупивши ученого. Він підроблюватиме листи Мустафи до Сулеймана. Баязид піде війною на батька і триматиме в облозі місто. Султан розіб'є повстале військо, і послі скинуть Баязида у прірву. Потомок Селіма утримається на престолі.

Місафір приїздить до Єрусалиму.

Проїжджаючи повз Стіну Плачу, султана зустрічає Кляру — подругу з Кафи. Вона розповідає, що два роки була невільницею, а потім її купив добрий єврейський купець та одружився з нею.

Хуррем каже Селіму подарувати євреям Стіну Плачу в Єрусалимі, коли він буде правителем.

Місафір покидає місто і "їде назустріч кривавим подіям, які має викликати. Так султана відбуває свій другий Гаддж. А третій Гаддж відбуде на Страшному суді, коли Бог зажадає рахунку від усіх".